

De muilkorven van de dichter

Hilde Keteleer

*Ihr Toren, die Ihr im Koffer sucht!
Hier werdet Ihr nichts entdecken!
Die Contrebande, die mit mir reist,
Die hab ich im Kopfe stecken.*

Uit: Heinrich Heine, Ein Wintermärchen

Het zijn rijmwoorden, dat is het eerste wat in me opkomt als ik de vraag krijg om een tekst te maken over het onderwerp 'Literatuur en censuur'. Het rijmt, en toch rijmt het volstrekt niet. Het kan niet rijmen, het mag niet rijmen. Dat is het tweede wat in me opkomt. En het derde is, haast dwangmatig, een constructie die er nogmaals op rijmt: 'ik stuur'. Dat heb je als je dichters loslaat. Ik probeer het zinnetje aan te vullen – want zo werkt het schrijfmechanisme –, en merk dat er talloze mogelijkheden zijn: 'Ik stuur de boel in het honderd', 'ik stuur hem met een kluitje in het riet', 'ik stuur mezelf'...

Oho, dat laatste kan goed fout gaan: 'Ik stuur mezelf een richting op.' Zelfcensuur. Doe ik dat als ik dicht? Natuurlijk doe ik dat, en dat is maar goed ook. Als ik mezelf geen beperkingen zou opleggen, zou ik geen goed gedicht kunnen schrijven. Ik moet mijn fantasie en creatiedrang in de banen leiden die interessante literatuur opleveren. Ik moet mezelf onderwerpen aan de wetten van de leesbaarheid, want anders bereik ik geen lezer. Aan de wetten van de originaliteit, want anders kom ik niet boven het maaiveld uit.

De censuur die ik mezelf opleg, heeft dus alles te maken met het feit dat ik gelezen wil worden. Op zich een lovenswaardig streefdoel, dat al eeuwenlang de drijfveer van schrijvers is geweest. En van uitgevers, die hun schrijvers willen verkopen.

Hoe langer hoe vaker echter hoor ik verhalen van schrijvers die van hun uitgevers te horen krijgen dat wat ze maken zo écht niet de markt op kan. Dat het te moeilijk is, dat de titel beter verkoopbaar moet zijn, dat ze mee op zoek moeten naar middelen om zichzelf 'in de markt te zetten'. Want de omlooptijd wordt almaar smaller, boeken krijgen nauwelijks de kans zich te bewijzen. En als je al het geluk hebt op de planken van de boekenwinkel terecht te komen, krijg je hooguit drie maanden voor je boek verramsjt wordt, tenzij je om een of andere reden het geluk hebt tussen de 'sellers' terecht te komen.

Zijn dichters misschien per definitie doemdenkers? Soms zou je het geloven. In ieder geval zijn temperatuurmeters, waarschuwers, Cassandra's.

Gesprekken tussen collega-schrijvers gaan de laatste tijd haast uitsluitend over de angst, op een dag niet meer te (mogen) bestaan, of in ieder geval te verdwijnen in de kerkers van het anonieme internet. In het gedichtendagessay van 2012 schrijft Erik Spinoy: '(het weekblad Knack) verbande zijn verzamelde kunstrubrieken naar de tv-bijlage, in welk voorgeborchte ze nu als zombies voortleven. Volgens mijn uitgeverij: de finale stap in de verdamping van de literaire kritiek, zodat ze haar auteurs op het hart drukt om maar zo veel mogelijk te gaan bloggen, twitteren en facebooken (en ook nog te schrijven).' In andere papieren media is het niet veel beter gesteld: de boekenbijlagen zijn voor de helft gevuld met columns, met paginabrede

auteursfoto's en met toptienlijstjes. Gemiddeld om de veertien dagen kan er een bespreking(etje) van een dichtbundel af. Van de weeromstuit geven almaar meer uitgevers hun poëziewerken op. Bloemlezingen kunnen er bij sommigen nog af, want dat verkoopt nog op Valentijn en voor onder de kerstboom...

In die sfeer van marktensuur – want zo mag je het wel noemen – is het niet onlogisch dat dichters doemdenkers worden, is het zelfs niet onlogisch dat ze aan ongezonde zelfcensuur beginnen doen, het soort zelfcensuur dat niets te maken heeft met kwaliteit en originaliteit, met vernieuwen en met maatschappelijke temperatuur meten. En toch zou juist dat laatste hen op het spoor moeten houden van waar ze van nature als kunstenaar mee bezig zijn: blootleggen wat écht *des mensen* is, naar boven spitten wat de drijfveren zijn van individuen en maatschappijen. Dichters die toegeven aan het verlangen om toch gehoord en gelezen te worden, om op het podium te mogen staan van een publiek dat het liefst alleen maar geëntertand en makkelijk ontroerd wordt, zijn als de slang die in zijn eigen staart bijt.

Is de 'marktensuur' te vergelijken met politieke censuur? Ja en nee. Ik heb de voorbije vijf jaar als verantwoordelijke voor het Writers in Prison Committee van PEN Vlaanderen duizenden oproepen gekregen om brieven te schrijven: naar collega's die in de gevangenis belandden omwille van hun geschriften, naar regeringen om hun te verzoeken een eind te maken aan pesterijen en zelfs moordpartijen. Ik heb getuigenissen gehoord van moedige schrijvers en journalisten, uitgevers, zangers en filmmakers, wier leven een hel werd omdat ze voor het recht opkwamen vrij hun mening te uiten, omdat ze ervoor kozen de luis in de pels van machthebbers te zijn. Kiezen? Omdat ze niet anders konden, wilden ze hun kunstenaarschap niet ten onder laten gaan in de censuur.

Wij in de westerse wereld hoeven die moed niet op te brengen. Ons dreigt geen gevangenis, geen schandpaal, geen foltertuig, geen boekverbranding. Wat ons dreigt is opslorping door een systeem met als enige waarde de consumeer- en verkoopbaarheid. Hoe ver we daar zelf in mee stappen, is onze eigen keuze. Soms is het iets minder subtiel: ik herinner me het ontslag van dichter Bernard Dewulf bij de krant De Morgen, omdat hij een van de luizen in de pels van de uitgevers was. Maar meestal gaat het om kleine keuzes: zijn we bereid onze boeken, bundels en teksten aan te passen aan de 'verkoopbaarheid'? In hoeverre zijn we onze eigen kleine KMO? Laat het duidelijk zijn: KMO is geen scheldwoord voor mij, ik ben blij dat er bakkers en slaggers in mijn buurt zijn, dat er mensen werk hebben in de kleine en ietwat grotere bedrijven in Vlaanderen. Ik ga graag naar de plaatselijke markt op woensdag om daar mijn (bio-)groenten in te slaan, en ik geniet van de verkoopspraatjes die daar worden geroepen in de richting van de klanten. Maar de functie van kunst is niet die van brood. De functie van kunst is laten voelen dat een mens van brood alleen niet kan leven. En als de kunstenaar alleen nog maar gehoord wordt als hij bereid is dezelfde verkoopspraatjes te roepen, is er iets grondig fout.

Nee, we worden niet opgesloten in een cel zoals collega's in China en Birma omdat we dingen schrijven. Nee, we worden niet vermoord zoals collega's in Rusland en Mexico omdat we onze mond open doen. Maar we moeten verdomd goed oppassen dat we onszelf niet laten opsluiten in het produceren

van futiliteiten, we moeten verdomd goed oppassen dat we de dichter in ons niet laten de nek omwringen door te zwijgen als 'de markt' spreekt...